

ВИМОГИ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ ДО РІВНЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ

Василь САВЧЕНКО

доктор економічних наук, професор

Вітчизняний ринок праці в результаті нападу Російської Федерації на Україну зазнав серйозних ускладнень. Це, насамперед, проявилось у скороченні попиту роботодавців на працівників через зниження економічної активності. Державний центр зайнятості України у 2022–2023 рр., в умовах загострення військово-політичної ситуації, скорочення обсягу ВВП та суттєвого дефіциту державного бюджету, значно зменшив фінансування заходів не тільки активної, а й навіть пасивної політики на ринку праці. Наслідком цього стало скорочення періоду виплати допомоги по безробіттю на час дії воєнного стану до 90 днів. Водночас максимальний розмір допомоги з безробіття не може перевищувати мінімальний розмір заробітної плати, яка у 2023 р. становила 6 700 грн.

Якщо в 2021 р. у Державній службі зайнятості України статус безробітного мали 1191,0 тис. осіб, то в 2022 р. цей статус одержали лише 867,6 тис. осіб, що на 27,2 % менше [1]. На початок 2023 р. темпи зниження кількості осіб, які мали статус безробітного, ще більше прискорилися. Скорочення періоду виплати допомоги по безробіттю, обмеження максимального розміру допомоги з безробіття та вплив інших чинників, пов'язаних з дією воєнного стану, обумовило суттєве зниження мотивації чоловіків щодо бажання звертання до центрів зайнятості. Так, ДСЗ станом на 01.01.2023 р. питома вага чоловіків серед осіб, які мали статус безробітного дорівнювала тільки 31,5 % [1].

Доцільно враховувати ту обставину, що реальний рівень безробіття в Україні набагато вищий, якщо його розраховувати за методологією МОП. Чисельність безробітного населення за цією методологією у віці 15–70 років в Україні у 2021 р. дорівнювала 1711,6 тис. осіб, а рівень безробіття населення у віці 15 років і старше становив 9,8 % [143 с., 63 с.; 2]. У зв'язку з військовими діями, Державна служба статистики України не має можливості проводити відповідні обстеження. Тому, показники щодо зайнятості та безробіття населення (за методологією МОП) за 2021 рік є останніми опублікованими даними [1]. В результаті служби зайнятості не мають достатню обґрунтованої інформації про рівень безробіття. За різними оцінками рівень безробіття у 2022-2023 рр. зріс. Наприклад, за оцінками НБУ, середній рівень безробіття в Україні у 2023 р. буде 26,1 %, а заданими Світового банку – 36 % [3; 4].

Особливо негативний вплив відчули такі ефективні напрями активної політики на ринку праці, як професійне навчання зареєстрованих безробітних і надання профорієнтаційних послуг. Якщо в державній службі зайнятості у 2021 р. проходили професійне навчання 88,3 тис. безробітних, то в 2022 р. тільки – 46,6 тис., або на 47,2 % менше. Кількість осіб, охоплених профорієнтаційними послугами за вказаний період, зменшилася з 1 747,6 тис. осіб до 1 031,4 тис. осіб, тобто на

41,0 % [1]. Як свідчить передовий зарубіжний досвід, професійним навчанням охоплюється не менше 15 % безробітних. Однак, враховуючи той факт, що відбудова України у післявоєнний час має відбуватися на сучасній технологічній основі, ґрунтуватися на переході від переважно 3 і 4 технологічних устроїв до 5 і 6 технологічних устроїв, то професійним навчанням бажано буде охопити більше 20 %.

За таких умов необхідно радикально змінити концептуальні підходи щодо здійснення дієвої політики на ринку праці, сприяння роботодавцям у створенні нових високопродуктивних робочих місць і самозайнятості населення, заохочення українських біженців щодо їх повернення на батьківщину. Активні та пасивні заходи на ринку праці мають бути відображені окремим розділом в економічній стратегії відбудови України не лише на період після закінчення війни, а й на теперішній воєнний стан. Реалізація зазначених концептуальних підходів вимагає посилення вимог до рівня кваліфікації персоналу служби зайнятості. Цього також вимагають взяті Україною зобов'язання щодо набуття членства в Європейському Союзі.

Актуальність посилення ролі активної політики на ринку праці з боку зацікавлених соціальних партнерів обумовлюється суттєвим загостренням конкурентної боротьби на світовому ринку праці за широке залучення висококваліфікованих людських ресурсів, особливо це стосується талантів. Так, внаслідок активних військових дій загострилася проблема повернення біженців, які перебувають за межами України.

За даними Національного банку України в листопаді 2022 р. їх було 7,6 млн [3]. Багато з них з різних причин не поспішають повертатися в Україну. Зовнішня міграція зараз здебільшого негативно впливає на вітчизняний ринок праці. Водночас країни ЄС роблять свої ринки праці більш привабливими для іноземців. Наприклад, в Німеччині дедалі відчутніше бракує кваліфікованих фахівців і робітників у галузях технологій та торгівлі, гастрономії, логістики, освіти або догляду за хворими та літніми людьми. Тому Уряд Німеччини вирішив полегшити працевлаштування кваліфікованих кадрів з-за кордону, їхній адаптації з можливістю в подальшому отримання німецького громадянства [5]. Виходячи з цього в Україні доцільно розробити аналогічні заходи для захисту вітчизняного ринку праці. Працівникам центрів зайнятості необхідно опанувати новітніми формами і методами стимулювання роботодавців щодо створення високопродуктивних робочих місць, працевлаштування та професійного навчання біженців, які повертатимуться з-за кордону, їхньої виробничої адаптації.

Забезпечення посилення вимог до рівня кваліфікації персоналу служб зайнятості можливе за наявності відповідного сучасного наукового, психолого-педагогічного та методичного забезпечення. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 р. № 569-р «Утворення закладу післядипломної освіти «Центр підвищення кваліфікації служби зайнятості» ІПК ДСЗУ був приєднаний до зазначеного закладу післядипломної освіти [6]. Однак в процесі реорганізації колишнього Інституту підвищення кваліфікації суттєво була скорочена чисельність його персоналу, зокрема професорсько-викладацького складу та працівників наукових підрозділів.

Ще до початку військових дій у 2022 р. в ІПК ДСЗУ внаслідок нестабільної економічної ситуації, пандемії штамів коронавіруса COVID-19 намітилася тенденція до скорочення обсягів підвищення кваліфікації слухачів. Так, якщо у 2019 р. в Інституті підвищили кваліфікацію 2084 слухачів, то вже у 2020 і 2021 рр. відповідно 1777 та 1382 слухачів, тобто зазначений показник за 2021-2022 рр. зменшився на 33,7 %. В результаті використання визначеного ліцензійного обсягу для ІПК ДСЗУ в 2019, 2020 і 2021 роках становило відповідно лише 83,4 %, 71,1 % та 55,3 %. [7]. Це не сприяло підвищенню рівня професійної майстерності працівників центрів зайнятості, серед яких більшість не мали профільної вищої освіти.

В цьому зв'язку після закінчення війни доцільно розширити наукові, педагогічні та методичні підрозділи Центру підвищення кваліфікації служби зайнятості, збільшити обсяги наукових досліджень у сфері впровадження перспективних ефективних заходів на ринку праці. Запропоновані заходи мають забезпечити збільшення обсягів і якості підвищення кваліфікації працівників служб зайнятості, зменшити періодичність їх підвищення кваліфікації з рекомендованих нині п'яти до бажаних трьох років.

Важливого значення в економічній стратегії відбудови України, особливо після закінчення війни у процесі подолання економічної кризи, набувають актуальності проблеми вдосконалення фінансового забезпечення підвищення кваліфікації працівників центрів зайнятості. Відповідно до Положення про організацію підвищення кваліфікації працівників державної служби зайнятості кошти на підвищення кваліфікації персоналу передбачаються у бюджеті Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у межах видатків на утримання ДСЗ.

Положенням встановлено, що можуть залучатися кошти з інших джерел, не заборонених законодавством України. Однак, як засвідчила практика вже кризових 2020–2022 рр., коли ДСЗ відчула нестачу коштів на підвищення кваліфікації працівників, залучення таких додаткових джерел було актуальним. Тому фінансування підвищення кваліфікації працівників ДСЗ за рахунок додаткових джерел набуло зараз ще більш невідкладного значення. Це стосується залучення коштів від усіх зацікавлених соціальних партнерів, міжнародних проектів, зокрема коштів міжнародних партнерів (Трастового фонду Європейського Союзу, коштів Світового банку, Міжнародного валютного фонду тощо), репарації та компенсаційних виплат, що будуть направлені на післявоєнну відбудову України, та ін.

Оскільки очікується виснажливий затяжний воєнний конфлікт, тому доцільно передбачити етапний підхід щодо використання міжнародної допомоги Україні в інвестиції у людський капітал. На першому етапі варто забезпечити ефективне використання коштів Трастового фонду Європейського Союзу, коштів Світового банку, Міжнародного валютного фонду тощо. На третьому етапі міжнародна допомога може бути доповнена за рахунок коштів репарації, що надійдуть від Російської Федерації.

У фонді за Програмою «Відбудувати Україну» на третьому етапі його використання після завершення війни доцільно передбачити виділення додаткових коштів для забезпечення повноцінного функціонування ДЦЗУ, зокрема на

підвищення рівня кваліфікації його працівників. Надання міжнародної допомоги щодо здійснення безперервного професійного розвитку персоналу ДСЗ має супроводжуватися контролем за витрачанням коштів, боротьбою з корупцією в сфері освітніх послуг, виконанням умов проведення реформ.

Україні доцільно використати можливості статусу кандидата у члени ЄС. Це має відкрити доступ до програм фінансової допомоги та підтримки. Для цього необхідно передбачити зміни та доповнення до чинного вітчизняного законодавства, особлива увага серед них має бути приділена започаткуванню формування та використання індивідуальних навчальних рахунків працівників. Застосування індивідуальних навчальних рахунків працівників з метою забезпечення їх професійного розвитку впродовж життя обумовлено тим, що ДСЗ є централізованою системою державних установ.

Звідси вона не може використати такі важелі, як податкові пільги, дотації та субсидії, котрі можуть бути надані ринковим суб'єктам господарювання. Про доцільність запровадження індивідуальних навчальних рахунків працівників свідчить тривалий позитивний досвід їх використання в США та країнах Європейського Союзу. Їх запровадження Україною може здійснюватися як кандидатом у члени ЄС. Використовуючи для цього кошти, зокрема Програми ЄС «Відбудувати Україну».

Окрім того, запровадження в Україні після завершення війни формування та використання індивідуальних навчальних рахунків працівників у державному та недержавному секторах економіки сприятиме модернізації та відновленню країни в результаті підвищення якості людських ресурсів завдяки безперервному професійному навчанню персоналу організацій впродовж життя, скорішому подоланню наслідків нинішньої економічної кризи [7]. Тому потрібно внести відповідні зміни до чинного вітчизняного законодавства з метою їх запровадження.

Список джерел

1. Державний центр зайнятості: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості: січень-грудень 2022 року. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/view> (дата звернення 30.04.2023).
2. Статистичний збірник/Statistical Publication "Робоча сила України"/"Labour Force of Ukraine" 2021 рік. К., Державна служба статистики України. 214 с. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 30.04.2023).
3. FINBALANCE. НБУ: Рівень безробіття в 2023 році буде 26,1 %, реальна заробітна плата зросте на 3,3 %. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-riven-bezrobittya-v-2023-rotsi-bude-261-realna-zarplata-zroste-na-33> (дата звернення 30.04.2023).
4. Українці різко збідніли – *The Guardian* / Текст Расенко Олена, 1 травня 2023. URL: <https://ua.korrespondent.net/> (дата звернення 01.05.2023).
5. Німецький ринок праці стане привабливішим для іноземців / Текст: Катя Юськів, 6 грудня 2022, 08:11. URL: <https://ua.korrespondent.net/> (дата звернення 20.04.2023).
6. Розпорядження «Про утворення закладу післядипломної освіти «Центр підвищення кваліфікації служби зайнятості» / Затверджено Кабінетом Міністрів України від 07.08.2022 р. № 569-р. 2022. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua) (дата звернення 15 липня 2022 року).
7. Савченко В. А. Вдосконалення організації підвищення кваліфікації працівників державної служби зайнятості. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка*, 2022. Вип. 23. С. 26–40.